

(/)

🏠 (/) > Nyheder og aktiviteter (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2>) > Stavnsbåndet

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/gamlesagen>)

Stavnsbåndet

Kategori: *Nyheder og aktiviteter*

Visninger: 1705

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet)

[online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet)) **t** ([https://twitter.com/home?](https://twitter.com/home?status=)

[status=](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet). Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet)

[2/stavnsbaandet](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet)) **in** ([http://www.linkedin.com/shareArticle?](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet&title=)

[mini=true&url=http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet&title=)

[2/stavnsbaandet&title=\)](http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/stavnsbaandet&title=)

Peter Henningsen

Stavnsbåndet

100danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag. 100 sider illustreret 100 kr.

Af Per Ole Schovsbo

Lederen af Frilandsmuseet og Brede Værk, Peter Henningsen, har skrevet en bog om Stavnsbåndet til serien 100 danmarkshistorier, udgivet af Aarhus Universitetsforlag. Det er den 39. i en serie, der ud over en trykt bog hver måned på 100 sider også udsender en e-bog og en lydbog med samme tema. Tilmed kan man høre mere om fem af seriens forfattere på podcast og herved få styr på din

danmarkshistorie. Den let aggressive hjemmeside rummer udgivelsernes noter og litteraturlister og lover visse fordele ved at tegne et abonnement på serien, der er støttet af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Peter Henningsens bog om Stavnsbåndet tager udgangspunkt i Frederiks den 6.s ligfærd i 1839, hvor alt gik galt. Det er forfatterens morbide kommentar til kongens seneste år som enevældig regent, hvor alt gik galt for den gamle knarvorne monark. Begyndelsen var løfterig med statskuppet i 1784, hvor unge Frederik som kronprins sammen med A. P. Bernstorff tiltvang sig regeringsmagten og sendte Ove Høgh-Guldberg til Aarhus som amtmand. Frederik og hans allierede forberedte derefter landboreformerne, som Struensee på Christian den 7.s vegne havde foregrebet (før han mistede hovedet i 1772), løste stavnsbåndet i 1788, regulerede hoveriet, gennemførte jordreformerne og forbød den transatlantiske slavehandel i 1792.

Men i 1700-tallet gjaldt forskellige lovregler for adel, gejstlighed, borgere og bønder, og bønderne var tilmed undergivet godsejerne. De udgjorde 80% af Danmarks befolkning og var dermed den største sociale gruppe. Langt de fleste var fæstebønder under godserne, og de skulle være godsejerne hørige og lydige. På Sjælland, Lolland, Falster og Møn havde bønderne de strengeste forhold, fordi de siden 1701 havde været livegne under vornedskabet, der var indført af Frederik den 4. Det blev ophævet i 1733 og alle unge mænd af bondestand over hele landet blev underlagt stavnsbåndet. Det bandt dem til den egn, hvor de var født, fra deres 14. til 36. år. Tanken var, at godsejeren skulle kunne stille det nødvendige antal soldater til den nye landmilit, som Christian den 6. havde oprettet. Men 1742 blev aldersgrænserne udvidet fra de var 9 til de blev 40 år, og senere igen fra de blev 4 til de blev 40 år samtidigt med, at bønderne skulle overtage den fæstegård på det gods, hvor de var født. Bønderne var med andre ord blevet stavnsbundne på livstid.

Bønderne var fortsat forpligtet til at stille til eksercits bag sognekirkerne hver uge i seks år, samtidigt med at de var bundet af regler om pas og skudsmål udstedt af godsejerne og hvis de færdedes på vejen uden gyldig pas til rejsen og skudsmål blev de straffet. Men ved stavnsbåndets løsen i 1788 ændredes hele udskrivningssystemet. Bønderne var nu ikke længere bundet militært til godserne men til amtet, som blev den nye udskrivningsmyndighed, og forordningen afskaffede ikke landmiliten. Den først blev afskaffet i 1803 i forbindelse med en ny hærordning.

Stavnsbåndets løsen i 1788 har hidtil været anset for stavnsbåndets afskaffelse, der gav bonden fri, men Peter Henningsens forskning viser et meget mere nuanceret billede. Bønderne blev ikke stillet mere frit end tidligere. De skulle fortsat aftjene værnepligt i seks år og forblive underlagt de strenge pas- og skudmålsregler. De var fortsat stavnsbundet til deres militærdistrikt (amtet) indtil grundloven af 1849, der indførte almindelig værnepligt for alle både i by og på land.

Historikernes behandling af stavnsbåndet gennem tiderne har da også vist, at samtiden bønder var skuffede over følgerne af stavnsbåndsløsningen, der for dem mere havde symbolværdi end reformværdi. Myndighedernes og kongens nervøsitet i forbindelse med den Franske revolution i 1789 har givetvis både ført til strammere bestemmelser for bønderne og overdrevne erklæringer om bøndernes frihed. Det hed, at bønderne skulle ikke længere være vedhæng til godserne men have personlig frihed, så de blev selvstændige mennesker, der kunne gøre krav på respekt som andre borgere i staten. Men virkeligheden var, som Peter Henningsen skriver, at stavnsbåndet blev løst men ikke afskaffet. Forskellen er ens, det lyder bare anderledes.

Bogen giver anmelderen nyt at gruble over, fordi Peter Henningsens grundige gennemgang af tidens normer, reskripter, love og anordninger spinder et meget detaljeret netværk omkring bondestandens situation i 1700-årene, så man næsten kvæles på bøndernes vegne. Der var så at sige ingen mulighed for at slippe fri – og det får den kritiske anmelder til at tænke på, at eet var centralmagtens, rytterdistrikternes og godsejernes påbud og forbud, noget andet var den virkelige verden, hvor man fandt på at sno sig. Mange påbud blev jo gentaget og skærpet i hastig følge, og det tyder i hvert fald på, at ikke alle bønder gjorde, som der blev sagt og skrevet. Døve øren har man set i andre sammenhænge, hvor centralmagtens afmagt har efterladt bunker af papirer – mens de gode og fredelige sager ikke har efterladt sig mange spor.

Peter Henningsens bog om stavnsbåndet, tiden og bønderne er ikke desto mindre et fornemt eksempel på historiefortælling. Han vinkler beretningen anderledes end mange af hans forgængere, så læseren bliver drevet af nysgerrighed. Hvad er nu det? – i stedet for at få gentaget de gamle travere om bondens frigørelse ved stavnsbåndets løsen i 1788. Men der er for mange eksempler på, at forfatterens lyst til at fortælle de drabelige historier overskygger behovet for at den historiske beretning bør sættes ind i en samtidshistorisk sammenhæng, så begivenhederne forstås på baggrund af tiden før og ikke tiden efter.

[Historie-online.dk, den 15. december 2020]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/gamlesagen>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

LIV MED LER

([http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/landbrug-haandvaerk-industri/liv-med-ler)

SPÆNDENDE GENÅBNINGER I ROM

[haandvaerk-industri/liv-med-ler](http://www.historie-online.dk/temaer-9/spaendende-genaabninger-i-rom)
(<http://www.historie-online.dk/temaer-9/spaendende-genaabninger-i-rom>)

JUL I DEN GAMLE BY

(<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/jul-i-den-gamle-by>)